

HAKİKATİ ARAYANLAR

Dr. Abdullah AKGÜL

Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed et- Tûsî el-Ġazzâlî (الغزّالّى)

- 1058 – Tus (Tasavvuf ve Fıkıh eğitimi)
- Cürcan (Fıkıh eğitimi: Ebu Nasr el-İsmailî)
- 1077 – Nişabur (Nizamiye Medresesi – İmamü'l-Harameyn el-Cüveynî'den Kelam okur) (Ebu Ali el-Farmedî – Tasavvuf)
- 1085 – el-Asker (Nizamülmülk'ün yanında bulunmuş)
- 1091 – Bağdat (Bağdat Nizamiye Medresesi müderrisi ve baş müderrisi oldu)
- 1095 – Müderrisliği bırakıp, Şam'da iki yıl kadar kalır.
- 1096 – Kudüs – Hicaz – Şam - Tûs
- 1106 – Nişabur Nizamiye Medresesi'nde müderrislik yapar.
- 1109 – Tûs'a döner.
- 1111 – Tûs'ta vefat eder.

- 28 yaşında, eğitimlerini tamamlar.
- 33 yaşında, başmüdürris olur. (4 yıl-Bağdat Nizamiye Medresesi)
- 37 yaşında, her şeyi bırakıp inzivaya çekilir. (11 yıl)
- 48 yaşında, müdürrisliğe döner. (3 yıl-Nişabur Nizamiye Medresesi)
- 51 yaşında, Tus'a döner.
- 53 yaşında, vefat eder.

cürcan

askerTUS

nişabur

şam

bağdat

kudüs

Adana

Gaziantep

سوريا
Syria

لبنان
Lebanon

دمشق
Damascus

العراق
Iraq
بغداد
Baghdad

تهران
Tehran

آشگاباد
Aşgabat

ایران
Iran

الأردن
Jordan

إسرائيل
Israel

الكويت
Kuwait

Persian Gulf

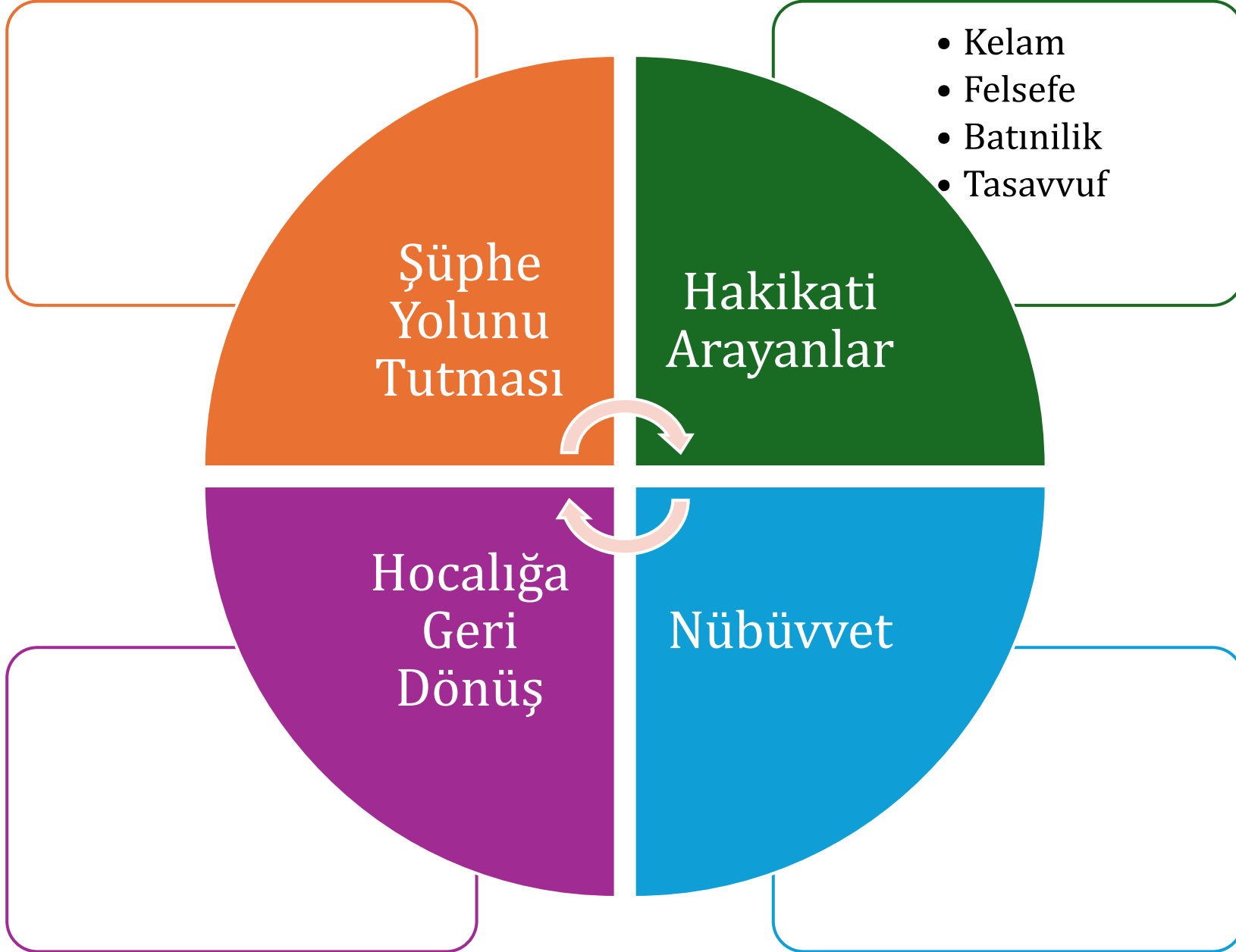
البحرين
Bahrain

دبي
Dubai

المدينة المنورة

الرياض
Riyadh

قطر

Kitap, Őu sorulara cevap:

- İlimlerin gayesi ve sırları nelerdir?
- Mezheplerin insanları helake götüren kısımları nelerdir?
- Muhtelif fırkalar arasından sıyrılıp, Hakk'ı bulmak için yaptıklarının nelerdir?
- Taklitten kurtulup, sağlam itikada nasıl ulaştın?

- Her fırka kendisinin doğru yolda olduğunu düşünür.
- «*Her grup kendilerinde bulunan ile sevinip böbürlenmektedir.*» (Mü'minun 23/53)
- «*Ümmetim, yetmiş üç fırkaya ayrılacak, bunların içinden bir fırkası kurtulacaktır.*» (Tirmizi, İman, 18; İbnu Mace, Fiten, 17)
- «*Her doğan fitrat üzere doğar...*» hadisi üzerine, ebeveyn ve hocalardan kazanılan taklit unsularının hakikatini öğrenmeyi arzuladı.
- Yegane arzum, işlerin hakikatini bilmek, künhüne vakıf olmaktır. Bu ilmin hakikatini aramayı gerektirir. İlmin hakikati nedir?

İşlerin hakikatini bilmek

İlmin hakikatini aramak.
İlm-i Yakîn
(Kuşku barındırmayan bilgi)

Duyular / Mahsûsât

Hata yapmak mümkün. Gölge hareketsiz, yıldızlar küçük gözükür. Akıl bunları yalanlar.

On, üçten büyüktür.
Bir şey aynı anda hem var hem yok olamaz.

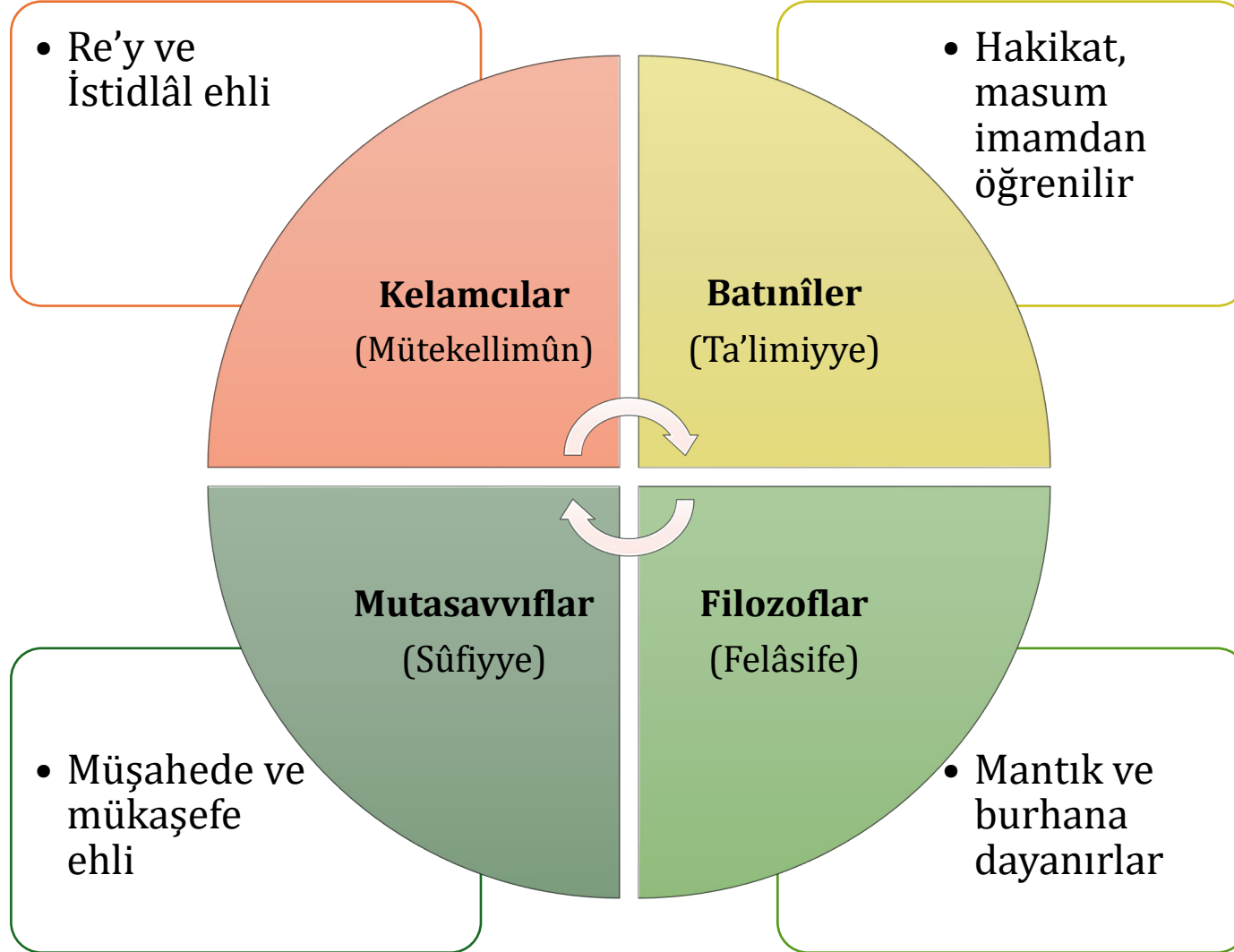
Akıl / Zaruriyat / Evveliyat

Akıl hakimi gelince, duyuları yalanladı.
Aklın üstünde bir hakim gelir de onu yalanlarsa ne olacak?
Rüya örneğinde olduğu gibi...
Ya bir uyanıklık hali gelirse?

- Şüphelerden kurtulmak için delil getirmek gerekirdi ama evveliyat da kuşku olunca bu mümkün olamazdı.
- İki ay kadar sürdü.
- Allah'ın kalbime attığı nur sayesinde kurtuldum.
- Zaruriyata güvenmeye başladım.

Kafa karışıklığı iki ay kadar devam etti.
Manen ve halen safsata yolunda idim ama lafzen bunu açıklamıyordum.

Hakikati Arayanlar

Kelam

- Kendi maksadı açısından yeterli, ancak benim maksadım açısından yetersizdir.
- Maksadı: Bidat ehline karşı, ehl-i sünneti korumaktır. Bir ihtiyaca binaendir. Kelamcılar, bu görevi hakkıyla ifa etmişlerdir.
- Ehl-i sünneti akidesini savunurken, hasımların metodunu kullandılar. Zamanla bu savunma işini bırakıp, cevher-araz gibi konulara daldılar. Bu konularda da nihai noktaya varamadılar.
- İlaçlar hastalıklara göre değişir. Bu ilimden şifa bekleyenleri inkar etmiyorum. Ancak benim derdime şifa olmadı.

Felsefe

- Bir ilme vakıf olmadan, ondaki bozukluk anlaşılabilir. Bu vukufiyet o derece olmalı ki, o ilmin en aliminin ilmini geçmeli.
- Kelam kitaplarındaki reddiyeler, dağınık ve çelişkiliydi. Bu işe giriştim.
- Bağdat'ta 300 talebeye ders okuturken, boş zamanlarımda felsefe ilminin inceliklerini öğrendim. Ardından bir yıl üzerinde tefekkür ettim.
- Birçok sınıfları varsa da, küfür damgası hepsinin ayrılmaz özelliğidir.

Materyalistler (Dehriyyûn)

- Yaratıcı yok
- Evren ezeli olarak var.
- Her şey kendi kendine olmakta.

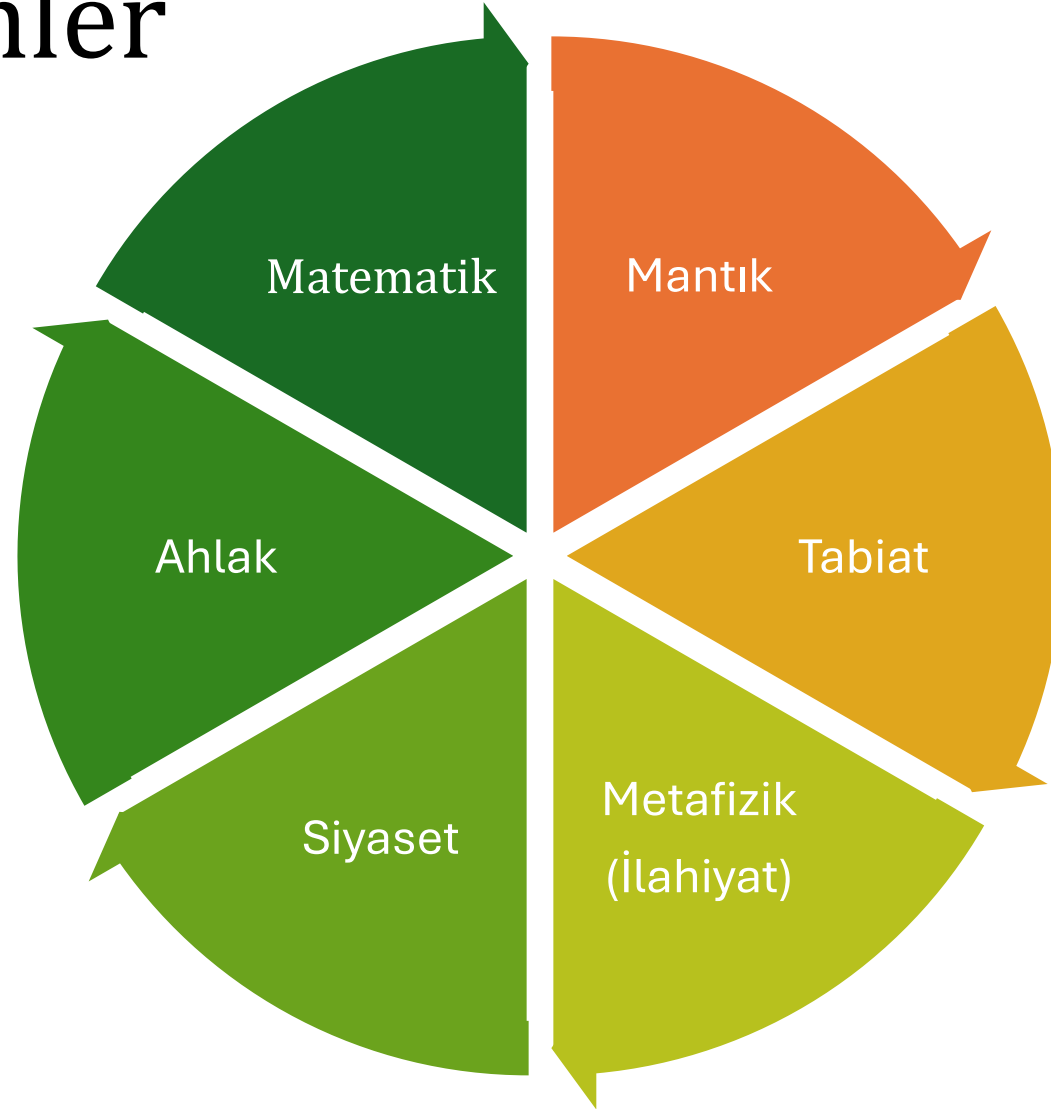
Tabiatçılar (Tabîiyyûn)

- Tabiatta bir sanat vardır. Sanatçı gerekir.
- Akıl, mizaca bağlıdır. Mizaç bozulunca insan yok olur.
- O halde Ahiret yok.

Metafizikçiler (İlâhiyyûn)

- Sokrates, Platon, Aristo
- Mantık ilmini Aristo disipline etti. Sokrat ve Platon'un görüşlerini reddetti.
- Onu takip eden İbn Sina ve Farabi, onun felsefesini bize doğruca nakletti.

Felsefi İlimler

1. Matematik

- Dini hükümlerle doğrudan ilgisi yok.
- *Tehlikeleri:*
- **1.** Kesin delillere dayanır. O halde, filozofun her dediği doğrudur. Bu konuda kesin delil sunan filozof, Allah'ı inkarda da haklıdır.
- Cevap: Bir sanatta uzmanlaşması, o kişinin her sanatta uzaman olmasını gerektirmez.
- **2.** İslam'a hizmet, felsefenin tamamını reddetmektir.
- Cevap: Bu, dine karşı büyük bir suçtur. Güneş-ay tutulmasına ilişkin bulguları inkar, İslam'a zarar verir.

2. Mantık

- Din ile müspet-menfi bir ilişkisi yok.
- Kelamcılar da benzer yöntemleri kullanırlar.
- Mantık bilgilerini reddetmek, reddedenin aleyhine sonuçlanır. O kişinin, aklından ve dininden şüphe edilir.
- *Tehlike*: Mantık ilmine güvenenlerin, filozofların küfre düşüren fikirlerini de doğru kabul etmeleri.

3. Tabiat İlmî

- Dinin bunları reddetmez.
- Nedensellik meselesi hariç denebilir. Tabiat olayları Allah'ın emri altındadır.

4. İlahiyat

- Filozofların yanılgılarının çoğu bu konuda ortaya çıkar.
- Kesin delil bulunması gereken ve kendileri tarafından ileri sürülen şartlara ilahiyat sahasında sadakat göstermediler.
- Tehafütü'l-Felâsife kitabında 20 meseleyi ele alır. 3 meselede küfür, 17 meselede bidat hükmünü verir.
- 3 mesele: Bedenlerin Haşri – Allah'ın İlmi – Alemin Ezeliliği
- Not: Faysalut Tefrika eserindeki savunduğu görüş: Kendi görüşüne muğayir görüş benimseyenleri hemen kafirlikle suçlamak yanlıştır. (Mutezileyi kast eder)

5. Siyaset

- Dünya işlerinin yürütülmesinde, insanların yararını gözeten hikmetli sözlerdir.
- Kadim kitaplardan ve ermişlerin sözlerinden alınmıştır.

6. Ahlak

- Nefsin sıfatlarını saymak, bunların türlerini ortaya koymak, bunların nasıl tedavi edileceğini ve bunlarla nasıl mücadele edileceğini açıklamaktan ibarettir.
- Sufilerden almışlardır. Her asırda, kendilerini Allah'a adanmış bir cemaat bulunmuştur.

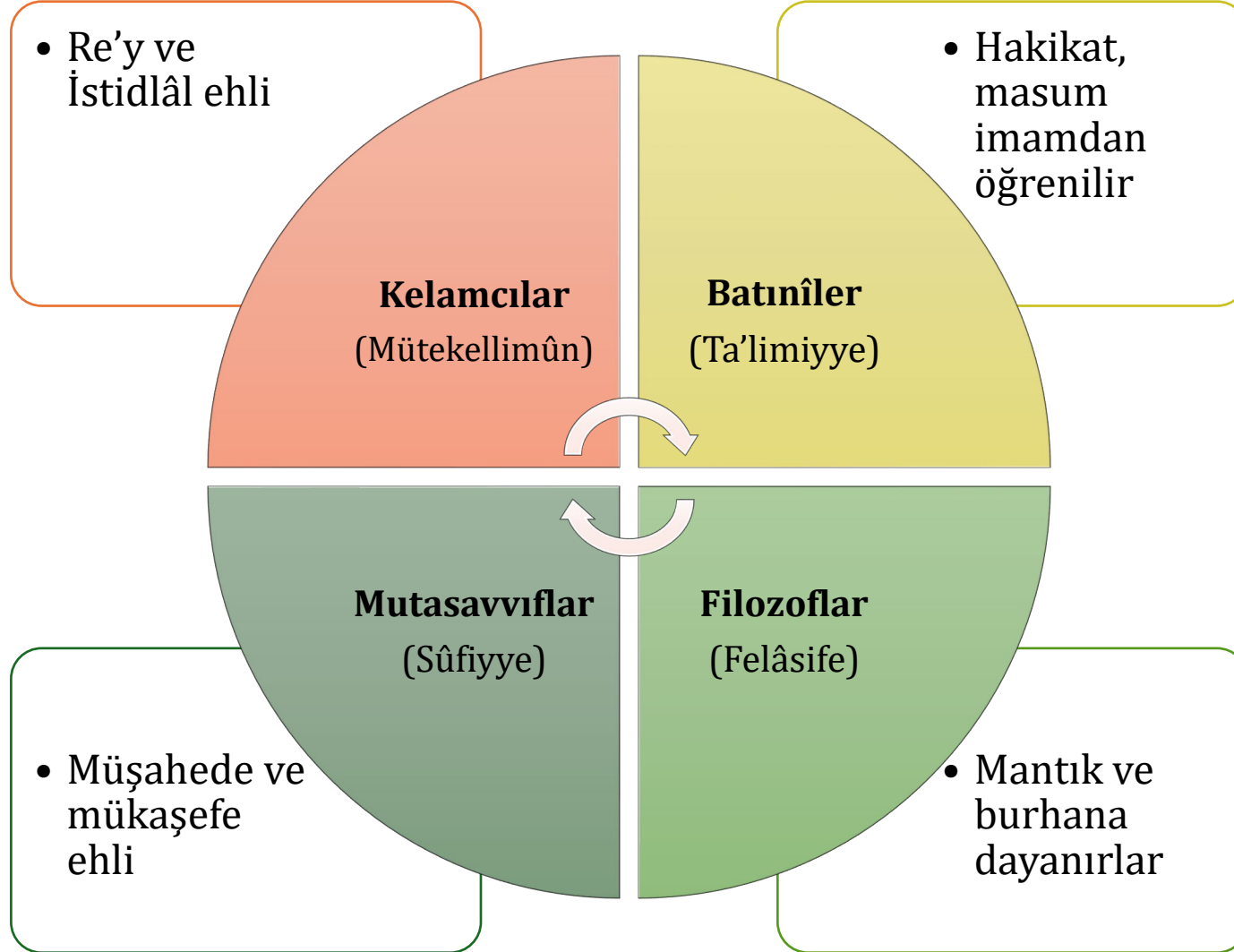
6. Ahlak

- Tehlikesi:
- 1. Tümden reddetmek yanlış. Sözü söyleyene değil, sözün doğruluğuna bakmak gerekir. Hakkı tanırsan, haklıyı anlarsın.
- Hak sözleri çıkarmak için özel gayret gösterilmeli, ehli bunu yapmalıdır. Sahte altın-gerçek altın ayırt edebilen engellenmez, yüzme bilen engellenmez. Ama diğerlerini bundan uzak tutmak gerekir.
- Batıl ehlinin her söylediği hakikati reddedersek, o zaman hakikatlerin büyük kısmını reddetmemiz gerekir.
- Kendisi de ilk devir filozoflardan yararlanmış.
- Hacamat kabının kirli olduğunu zannetmek yanlıştır. Alim kişi, hacamat kabına konmuş baldan tiksizmez. Bal, o kaba girmekle, pislenmez.

6. Ahlak

- 2. Tehlike:
- Tümünü kabul etmek de yanlıştır. Güzel sözler arasına batıl düşünceler karışmış olabilir.
- Alimlerin görevi halkı bundan korumaktır. Halkın görevi de alimlere uymaktır.
- Maharetli cambaz, çocuğun önünde yılanı dokunmaz. Aynı zamanda yilandan çıkardığı panzehiri de cimrilik edip sakınmaz. Muhtaçlara paylaşır.
- «Hak ile birlikte bulunan batıl bir söz, hak mevkiine yükselmeyeceği gibi; batıl ile birlikte bulunan hak söz de batıl durumuna düşmez.

Hakikati Arayanlar

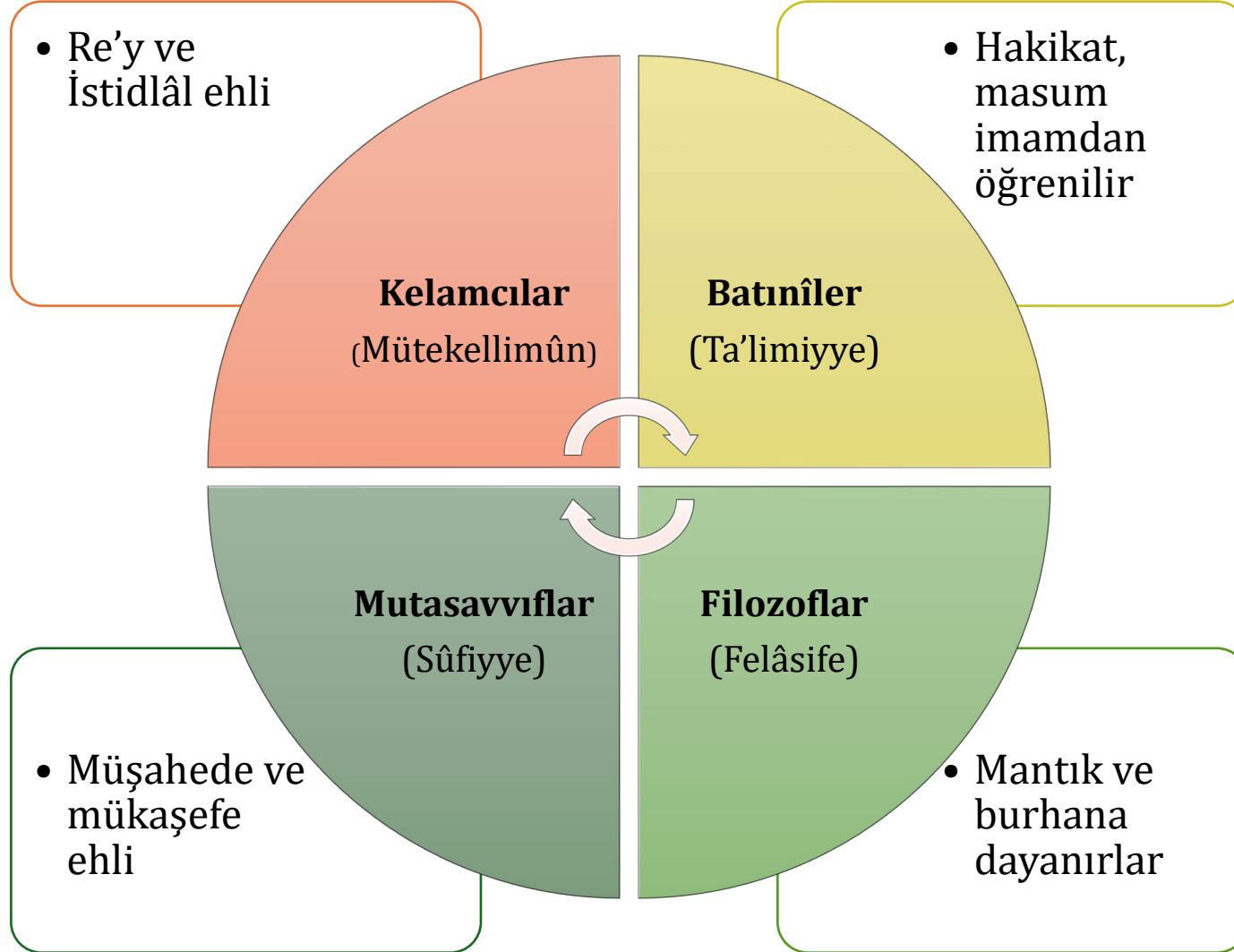
Bâtınîler

- Tek başına akıl yetersizdir.
- Hakikat, masum imamdan öğrenilir.
- Onların fikirlerini çok ayrıntılandırıdım.
- 1. Söyleyebilecekleri en üst derecede argümanlarını ortaya koyup çürütmek için
- 2. Halk arasında yaygınlaştığı ve bir cevap verilmesi gerektiği için

Bâtinîler

- Onların görüşleri zayıftır. Yaygınlık kazanmaları, cahil dostlardan kaynaklandı. Onlarla tartışırken, sorularına cevap vermeye çalışmak yerine, sorularını ters çevirip onlara sormaları gerekirdi.
- Fikirleri: Hz. Peygamber (sav) – Masum İmamlar – Gaib İmam – Dailer.
- Akli muhakemeye güvenilmez diyorlar. Gazali'nin önerisi: Mantık okuyun. (el-Kıstâsu'l-Müstakim – Beş sağlam ölçü sunar)
- Onların ortaya koydukları, Pisagor'un zayıf görüşlerinden alınmıştır. Zaten Aristo, onun görüşlerini reddetmişti.
- Gazali, batıniliğe cevap niteliğinde en az 5 kitap yazmıştır.

Hakikati Arayanlar

Mutasavvıflar

- Bu yol : İlim + amel (zevk)
- Amellerin özü: nefsi arındırmak.
- Önce ilim tarafını hallettim. Yani kitaplarını okudum. (Ebu Talib el-Mekki, Haris el-Muhasibi, Cüneyd Bağdadi, Şiblî, Bâyezîd-i Bistâmî)
- Sonra da zevk (tatma). Onların yolunun, öğrenme yoluyla değil, tadarak, hal ile, sıfatları değiştirmek suretiyle elde edildiğini öğrendim.
- **Bilmek X Olmak** : Şarhoşluğu bilmek X Sarhoş olmak. Hastalığı bilmek X Hasta olmak. Zühd halini bilmek X Zahid olmak.

İç Muhasebe Dönemi (6 ay)

- Ahirette saadet, ancak takva ve nefsi terbiye ile mümkündür.
- İlk iş, aldatma yurdundan uzaklaşmak, Allah'a yönelmek.
- Dünyaya gömülmüşlüğümlü fark ettim. Ahiret yoluna faydası olmayan birtakım ilimlerle meşgul olduğumu anladım.
- Beni ders vermeye iten temel sebep ve etkenin, makam sevgisi ve şöhret tutkusu olduğunu anladım.
- Her şeyi bırakmak konusunda, bir öyle – bir böyle düşünüyordum.
- Sağlığı gitti, dili tutuldu, yemeden içmeden kesildi. Doktorlar ilaç bulamadı.
- Allah'a sığındım, her şeyden yüz çevirmemi kolaylaştırdı.

Bağdat'tan ayrılış

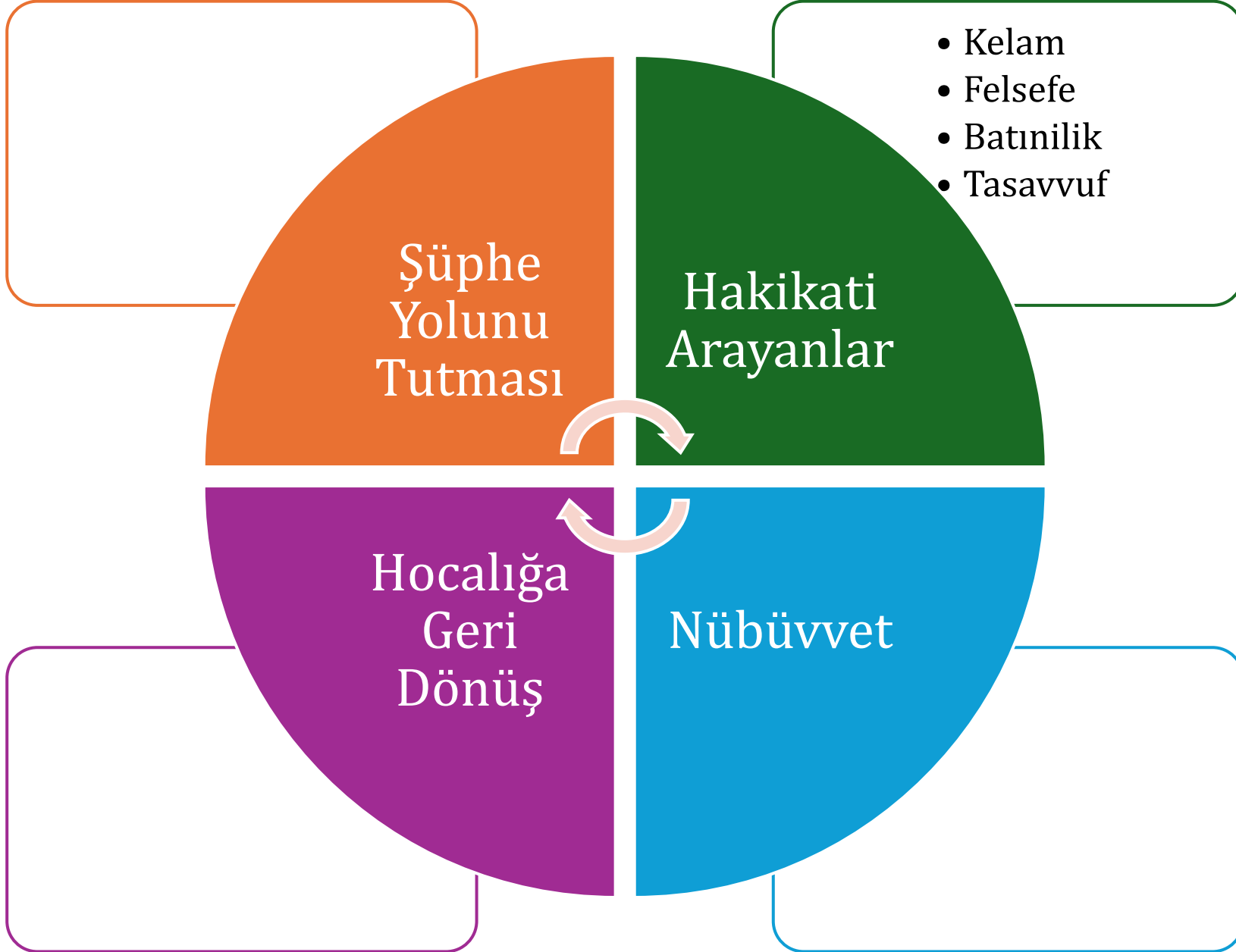
- Dini sebepten dolayı her şeyden yüz çevirdim. Bunu anlamadılar. Baş müderrislik makamımı dinde en yüksek mevki sandılar.
- Ailemin nafakası dışında, malımı dağıttım.
- 2 sene Şam'da kaldım. Kudüs ve Hicaz'a gittim. Sonrasında vatanıma dönüp, kalbimi tasfiye için uzleti tercih ettim.
- Bu durum 10 yıl kadar sürdü...
- Öyle haller keşfoldu ki, ne sayısını ne de vasfını dile getirmek mümkündür.

Tasavvuf

- Şüphe götürmeyecek şekilde anladım ki, sufiler hakikaten Allah yolunu bulan kimselerdir. Ahlakları da en güzel ahlaktır.
- Onların iç ve dış hareket ve sükunları tümüyle nübüvvet kandilinin nurundan alınmıştır. Yeryüzünde nübüvvet nurunun ötesinde daha güçlü bir aydınlık kaynağı da yoktur.
- İlk şart: Kalbi masivadan temizlemek
- Anahtar: Zikir
- Sonu: Fenafillah (Bu, iradeye ve çalışmaya bağlı olmak yönündendir. Hakikatte, fenafillah, yolun ilk basamağıdır.)

Tasavvuf Yaşayarak Bilmektir

- Yolun başında, uyanık halde iken, melekler ve peygamberlerin ruhları müşahede edilir; sesleri işitilip, istifade edilir.
- Sonrasında ise, sözle ifade edilemeyecek derecelere ulaşılır. İfade etsen, hata içerir.
- Bu ileri derece yaşanan hal; ittihad, hulul, vusul değildir. (Maksadu'l-Esna kitabında açıklama var)
- Bir kimse bu yola girip tadarak pay almamış ise, asla nübüvvetin hakikatini anlayamaz. Sadece ismini bilir.
- Tadamayan, tadanlarla musahabe ve sohbeti artırsın. Bunu yapamayan, İhya'da «Kitabu Acaibil Kalb» bölümünü okusun.

Nübüvvet

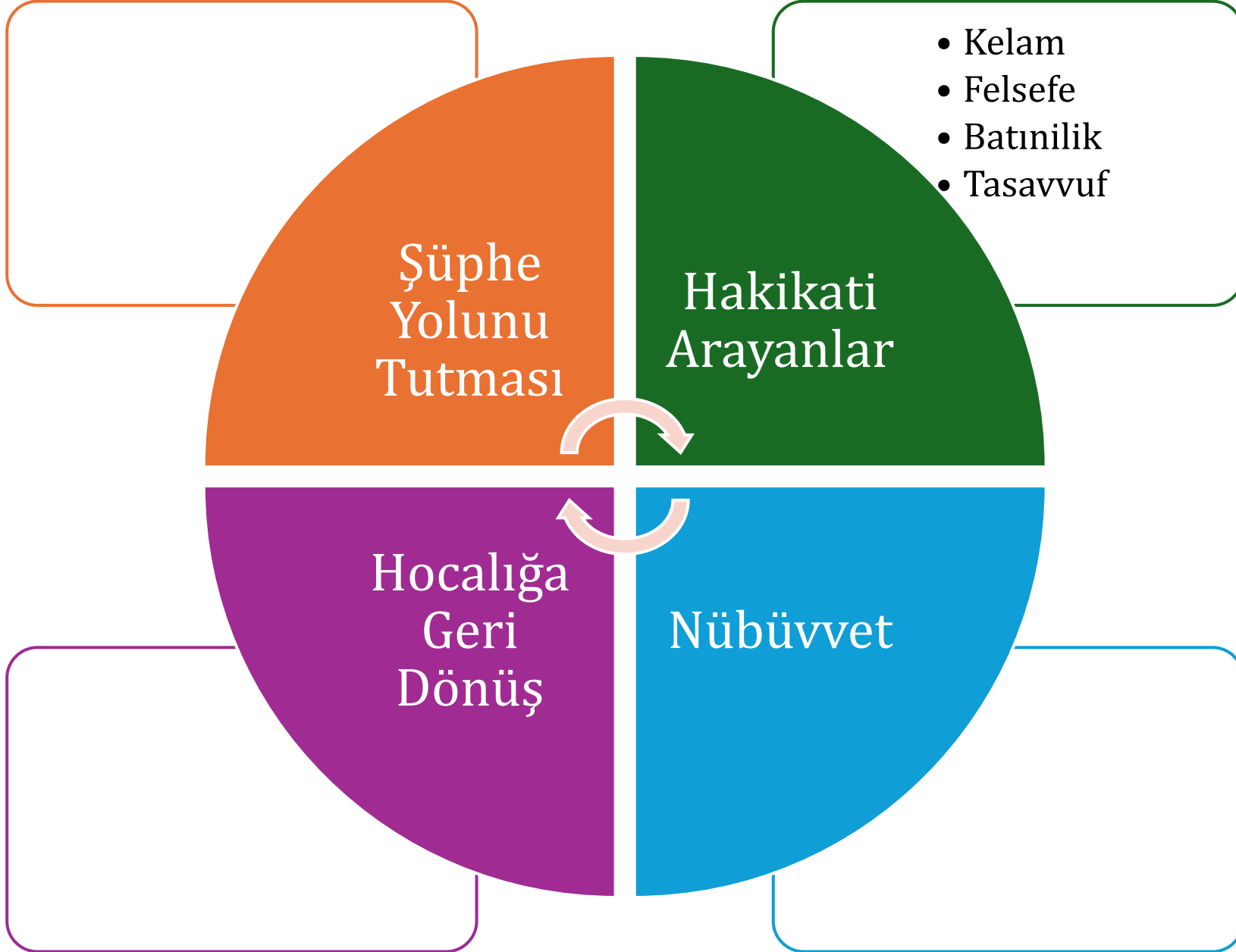
- İnsan doğduğunda alemler (varlıklar dünyası) hakkında boş haldedir.
- Varlıklar aleminin sayısı Allah'tan başkasının bilemeyeceği kadar çoktur.
- İnsan, bu alemlerden idrak vasıtasıyla haberdar olur.
- İdrak çeşitleri – Varlıkların çeşitleri
- Sırasıyla: beş duyu, temyiz, akıl, nübüvvet

Nübüvvetin imkanı

- 1. Uykunun varlığı.
- Rüyada beş duyu olmadan, gelecekte haber verilebilir.
- Nübüvvet insanda yeni bir göz gibidir. Bu gözde, gayb haberleri ve aklın idrak edemeyeceği konular tezahür eder.
- 2. Akli aşan bazı ilimlerin varlığı.
- Tıp ve astronomi. Bunlarda öyle konular vardır ki, deney ve tecrübe için bin yıllar gerekebilir.
- Demek ki, akıl ve idrak edilmesi mümkün olmayan bu hadiselerin anlaşılması için, deney ve gözlemden başka bir yol gerekir.
- Nübüvvet, aklın algılama alanını aşar.

Nübüvveti marifet

- Nübüvvetin diğer özellikleri ise, ancak tasavvuf yoluna girdikten sonra tadarak idrak edilir.
- Nübüvvetin manasına tam olarak müdrik olduktan sonra Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerif'ler üzerinde iyice tefekkür ettiğin takdirde, Rasûlullah (sav)'in nübüvvetin derecelerinin zirvesinde olduğu konusunda kesin bir bilgiye ulaşırsın.
- Onun dediklerini yaparak, bunu pekiştirebilirsin. Mesela: «Kim bildikleriyle amel ederse, Allah ona bilmediklerini ihsan buyurur.»
- Söylenenleri tecrübe ederek kesinliğini anlamalısın. Mucizelerle değil. Mucizelere dayanırsan, başka bir açıklamayla itikadın yıkılabilir.

Uzlette öğrendiklerim

- İnsan, beden ve kalpten yaratılmıştır. (kalp, ruhtur, marifetullahın mahallidir. Organ değil.)
- Allah'ı bilmemek helak edici bir zehirdir. Nefsin arzularına uyarak Allah'a isyan etmek, o zehrin verdiği bir hastalıktır. Marifetullah ise, onun diriltici panzehiridir. Nefsin arzularına muhalefetle Allah'a itaat ve ibadet ise şifa verici bir ilaçtır.
- İlaçları doktor yazar... İbadetlerin kalp hastalıkları üzerindeki etkisi akıl sermayesiyle kavranamaz. Peygambere ittiba gerekir. O da akılla değil nübüvvet nuruyla bilir.
- Peygamberler, kalp hastalıklarının tabipleridir.

Uzlette öğrendiklerim

- Aklın faydası, Peygamberlerin mertebelerini bize öğretmek, nübüvveti tasdik için yol göstermek, nübüvvet gözüyle idrak olunan şeyi anlamaktan aciz olduğunu kabul etmek; bizi elimizden tutup, körleri kılavuzlarına, şaşırmış hastaları şefkatli tabiplerine teslim eder gibi nübüvvet makamına teslim etmektir.
- Akıl, tabibin söylediği sözü bize yetiştirir.

İnsanlardaki Gevşekliğin Nedeni

Felsefe yoluna
dalanların etkisi

Tasavvuf yolunu
tutanların etkisi

Batınlık yoluna
girenlerin etkisi

Alim tanınanların
yanlış
davranışları

Niçin gevşeklik gösteriyorsun

- Halk; Alimler ibadetleri yapmıyor ki...
- Sufi; Ben yüksek dereceye ulaştım, benden düştü.
- Batıni; Hakkı bulmak zor. Kişisel görüşler çelişkili. Batınilerin söyledikleri ise kesindir.
- Filozof; İbadetlerin maksadı, cahil halkı denetim altında tutmaktır. Ben hikmet sahibiyim. Hikmete uyarı, başkasına değil.

Hocalıĝa dönüş

- Halkın imanınının zayıf olduğunu gördüm ve şüpheleri gidermenin üzerime borç olduğunu anladım.
- Halka yaygın hizmet için, güçlü ve otoriter hükümdar desteđi gerekir.
- Sultan beni Nişabur'a çağırdı. İstişare ettim, uzletten (1095-1106) ve tekkeden ayrıldım.

Hocalıĝa donüş

- Önceki ilmi öĝretişim, insana makam ve mevki kazandıran bir ilmi öĝretmektir.
- Őimdi ise, insanların makam ve mevkiini terk etmelerini saĝlayan, onun sayesinde makam ve mevkinin deĝersizliĝini anlayacakları bir ilme davet edecektim.

Felsefi delillerin çürüklüğü

- Afyon öldürücü bir zehirdir, çünkü aşırı soğuk nedeniyle damardaki kanı dondurur.
- Bunu bilmeyen, afyonda hava ve ateş unsurları olduğu için bunun mümkün olamayacağını iddia eder.
- «Buğday tanesi büyüklüğünde bir madde şehre atıldı, herşeyi ve kendini yok etti, bir iz de bırakmadı» dense, mümkün görmez.
- Halbuki bu şey ateştir.
- Felsefeciler de böyle, akıllarının alabildiği kadarıyla değerlendirirler; kendi anlayışıyla bağdaştıramadıklarını imkansız sayarlar.

Felsefi delillerin çürüklüğü

- Muskayı kabul eder, müneccimin söylediğini kabul eder; namazın rekatlarının hikmetini akılla kavramaya çalışır.
- Tasdik edeceğin şeyleri sadece kendi deneyiminden geçirmekle sınırlama. Peygamberin sözüne kulak ver. Onların tuttuğu yola koyulursan, bu hakikatten bazılarını sen de müşahede yoluyla idrak edebilirsin.
- Müşfik ve uzman bir babanın ilacını, «ben daha önce hiç denemedim» diyerek reddeden evlat gibi olma.
- Peygamberler, müşfik ve manevi hastalıklarda uzmanlardır.

Alimlerin kötü tutumları

- 1. Senin arzuların olduğu gibi onların da var. Nefislerine yenik düşebilirler.
- 2. Onun hiç olmazsa ilmi var, belki ahirette işine yarar. Sende o da yok.
- 3. Gerçek alimler, hata ve yanılma ile günah işler ve bunda ısrar etmezler. Gerçek ilim, günah için öldürücü bir zehirdir.
- Gerçek ilim, kişinin Allah'a karşı saygısını, korkusunu ve ümidini artırır. Kişi ile günahları arasında perde oluşturur.